

EN SMAKLIG MÅLTID FÖRLÄNGER LIVET...?

En studie av en öppen dag-
verksamhet med måltidsservice
i Solna

Ett samarbete mellan Solna stads öppna verksamheter
och Forskningsprogrammet Kultur i vården

Inger Weurlander

Rapporter/Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum 2006:5
ISSN 1401-51

STIFTELSEN STOCKHOLMS LÄNS
ÄLDRECENTRUM
Stockholm Gerontology Research Center

FÖRORD

I flera studier har Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum belyst situationen för äldre som inte längre klarar sin mathållning själva. Insatsen från kommunens hemtjänst med maten har setts som en serviceinsats. Uppdraget har formulerats som hur kommunen på enklaste och billigaste sätt ska kunna leverera mat hem till den äldre. Där sitter den äldre och ska i sin ensamhet äta en måltid som hon inte valt själv och som inte lagats i hennes eget hem. Vid intervjuer med biståndshandläggare och hemtjänstpersonal talar man gärna om att man skulle vilja erbjuda mer av fest och gemenskap kring måltiden, men hur ska man kunna åstadkomma det? Tiden räcker inte, det kostar för mycket är vanliga invändningar.

I Solna stad antog Judith Horvath Lindberg, ansvarig för stadens dagverksamheter, utmaningen och sökte medel hos Kultur i vården, Stockholms läns landsting. Medel beviljades för att förverkliga delar av visionerna. Syftet med projektet var att genom lunch veckans alla dagar på en öppen dagverksamhet ge de boende möjlighet att komma tillsammans och äta en rejäl måltid – gärna speglade olika matkulturer. Bryta isoleringen och bygga nya nätverk var viktiga delmål.

Denna studie har genomförts på uppdrag av Solna stad, och är finansierad med medel från Kultur i vården. Den bygger på intervjuer med besökare och personal som arbetar i stadsdelen samt deltagande observationer. Utredaren Inger Weurlander har genomfört intervjuer och observationer och författat denna rapport.

Rapporten ger en rad exempel på hur en dagverksamhet på ett kreativt och flexibelt sätt kan kombinera frivilliginsatser med en måltidsverksamhet. En slutsats som dras i rapporten är att det knappast går att utvärdera om en smaklig måltid förlängt livet, men däremot att de som besöker Gunnarbo och äter och umgås där har väldigt mycket roligare medan livet pågår.

Stockholm 2006-05-15

Sven Erik Wånell
Chef Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD

SAMMANFATTNING	1
BAKGRUND	4
SOLNA STAD OCH GUNNARBO DAGVERKSAMHET	4
PROJEKTET	5
<i>Metod</i>	6
VERKSAMHETEN	7
GUNNARBOGÅRDEN	7
<i>Lokaler</i>	7
<i>Personal</i>	8
<i>Måltiderna</i>	8
BESÖKANDE GÄSTER	8
<i>Hur har information om projektets måltidsservice nått de intervjuade?...</i>	9
<i>Varför delta i måltiderna?</i>	10
<i>Måltiden och den enskildes kostnader</i>	10
<i>Sagt om Gunnarbo dagverksamhet med måltidsservice</i>	11
NÄROMRÅDET	12
<i>Uppsökande verksamhet</i>	12
<i>Församlingens verksamhet</i>	12
<i>Hemtjänst</i>	12
<i>Biståndshandläggning</i>	13
<i>Hälso- och sjukvård</i>	13
TVÅ KULTURER GER EN HELHET	14
<i>Kommunal måltidsservice</i>	14
<i>Engagerade besökare och frivilliga insatser</i>	15
<i>Vad är kultur?</i>	15
PROJEKTETS RESULTAT	17
<i>Kostnad för kommunen</i>	17
<i>Vilka kommer inte till verksamheten?</i>	17
<i>En smaklig måltid förlänger livet?</i>	18
BILAGA	20

SAMMANFATTNING

Stadsdelen Bagartorp i Solna beskrivs av stadens äldreomsorg som ett område med torftig infrastruktur, inklämt mellan stora vägar och järnvägen och med dåliga tvärkommunikationer inom området. Stadsdelen har en åldrande befolkning med många ensamhushåll. Av de boende i området beräknas ca 800 personer vara över 65 år. Många av dessa uppfattas av kommunens äldreomsorg och av primärvården leva ett tämligen isolerat liv i sina lägenheter.

I Solna anges i majoritetens program för 2003 – 2006 som mål att Solnas äldre ska ”.. ges förutsättningar att kunna bo kvar hemma med livskvalitet, om man så önskar. Detta innebär att Solna stad ska verka för att de äldre i Solna ska kunna bevara sin hälsa och livskvalitet. Som ett led i detta arbete påpekas att ”ett aktivt liv leder till ett friskare liv, och detta föranleder Solna stad att fortsätta det viktiga arbetet med att utveckla den ”Öppna verksamheten”.

Solna stad hade ambitionen att i projektet ”En smaklig måltid förlänger livet..” genom måltider som gemensam nämnare i en öppen dagverksamhet, bryta isoleringen i området och skapa nya nätverk för de äldre i stadsdelen. Projektet delfinansieras för det kulturella inslaget av Stockholms läns landstings forskningsprogram ”Kultur i vården och vården som kultur”.

I april 2005 öppnade i Gunnarbo dagverksamhet en måltidsservice som gav de äldre innevånarna i Bagartorp möjlighet att komma tillsammans och där äta en daglig måltid. I sin nuvarande form inkluderande lokal och personal beräknas verksamheten ha en årlig kostnad om 600 tkr. Gunnarbo dagverksamhet är inrymt i ett flerbostads hyreshus centralt i området Bagartorp och besöks av i medeltal 15 ätande gäster varje dag.

Äldrecentrum har i studier om äldres måltider kunnat konstatera att maten och måltiderna är en komplex företeelse när man inte längre själv klarar av sin mathållning. Det är inte bara att få näringsriktig kost vid rätta tillfällen på dagen, utan även ensamhet och tristess spelar in. Syftet med denna studie var att beskriva i vilken mån de äldre som besökte Gunnarbo och intog sina måltider där, upplevde att detta bidragit till att de äter bättre och skapat dem nya kontakter.

Studie bygger på observerande besök i verksamheten under både vardagar och helger och intervjuer med enskilda äldre som besöker verksamheten. Det stora flertalet av de intervjuade, och även andra gäster som uttalade sig under besöken, valde att äta på Gunnarbo för sällskaps skull. Genom att servera måltider veckans alla dagar ges besökarna garanti till fortsatt möjlighet att bo kvar hemma och få ett dagligt lagat mål mat. Alla tyckte att Gunnarbo förutom måltiderna var viktig i alla dess delar med musik, film och samhällsinformation.

Hälften av de intervjuade tyckte inte att det blev för dyrt att äta på Gunnarbo, trots att det kunde bli upptill 1 300 kr/mån. En måltid kostar 42 kronor eller 45 kronor med kaffe. Några ansåg sig dock inte ha råd att äta där annat än undan-

tagssvis. Alla uttalade önskemål om att verksamheten inklusive måltider och den nuvarande personalen ska få vara kvar.

Det är för tidigt att uttala sig om verksamheten på Gunnarbo bidragit till att färre antal äldre får hemtjänst eller om de som får hjälp får mindre hjälp på grund av att man kan äta på Gunnarbo matservering. Något förvånade är att inte hemtjänsten i högre grad utnyttjar möjligheten att hjälpa någon av de äldre i närheten att ta sig till lokalen för att äta sin matlåda där och kanske lyssna på musik eller ta del av den underhållning som så ofta erbjuds. En mycket enkel och framåtsträvande planering vore att de äldre som får sin matlåda hemburen får hjälp att ta sig till Gunnarbo. På så sätt skulle den politiska ambitionen med de öppna dagverksamheterna få ytterligare en dimension och stadens äldreomsorg fungera som en helhet.

Många äldre har av distriktssköterskan fått uppmaningen att besöka Gunnarbo och delta i måltiderna där och distriktssköterskan menar att måltiderna bidragit till bättre hälsa för ett antal personer. Församlingens diakon, som länge varit verksam i området, menar att det har varit skönt att till ensamma äldre i området kunna rekommendera Gunnarbo som ett alternativ. Både församlingen, vårdcentralen och äldreombudsmannen rekommenderar äldre och deras anhöriga att göra ett besök på Gunnarbo.

Besökarna är ensamstående äldre i närområdet i åldrar från 70 år upp till 90 år. Ungefär två tredjedelar av besökarna är kvinnor. Överslagmässigt kan beräknas att cirka 400 personer i området besökt Gunnarbogården någon gång under den period måltidsservicen pågått. Det skulle innebära att mer än hälften av den tilltänkta målgruppen någon gång besökt Gunnarbo.

I Gunnarbo dagverksamhet kan man urskilja två olika verksamheter eller kulturer i ett. Dels den ”offentliga” med måltider och samhällsservice, dels de aktiviteter som Gunnarborådet och de aktiva besökarna arrangerar. Måltiderna har dragit in flera personer till verksamheten och antalet besökande herrar har ökat. Alla kunde sitta kvar efter måltiden och småprata medan de väntade på dagens program eller aktivitet. Respekten för varandras verksamhet har varit ömsesidig och personalen på Gunnarbo har hittat den rätta tonen.

Att projektet varit framgångsrikt verkar bero på följande fyra faktorer:

- Gunnarbogården har fått behålla sin karaktär av allaktivitetsgård
- Personalens vänliga, men ickevårdande attityd
- De generösa öppettiderna, alla dagar från morgon till kväll
- Att måltiderna serveras veckans alla dagar

Den öppna dagverksamheten med måltidsservice och med frivillighet och kontinuitet som utgångspunkt har givit Gunnarbogården dess egen karaktär, en mötesplats på lika villkor – sin egen kultur. Alla som äter regelbundet på Gunnarbo deltar även i de program och den samhällsinformation som ordnas. Flera nya kontakter har knutits mellan gästerna.

Syftet med projektet och med denna studie var att beskriva i vilken mån de äldre som besökte Gunnarbo och intog sina måltider där, upplevde att detta bidragit till att de äter bättre och om besöken där även bidragit till att ge andra aktiviteter och nya nätverk.

För det tjugotal personer som äter regelbundet har verksamheten betytt att de fått ett måltidsintag med kontinuitet. De har därutöver fått tillfälle till samtal, glädje och stimulans som så ofta saknas i det ensamma egna hemmet. Verksamheten har gett de besökande ”nya” personer att säga hej till på gatan och kanske någon att ringa till för att göra följe på utflykten eller promenaden.

Projektets höga ambition som framgår av namnet ”En smaklig måltid förlänger livet...” går knappast att utvärdera inom ramen för denna studie, men det går att garantera att de som besöker Gunnarbo och äter och umgås där har väldigt mycket roligare medan livet pågår.

BAKGRUND

Solna stad och Gunnarbo dagverksamhet

Av Solna stads innevånare (ca 60 500 personer) är 17 procent över 65 år. Av dem är ca 15 procent eller ca 1 700 personer över 85 år och prognosen visar att gruppen över 85 år kommer att öka under den närmaste femårsperioden. Många av dem lever i ensamhushåll. Ungefär 15 procent av de äldre över 65 år har hemtjänst och hjälp med städning, inköp och matlagning.

I Solna anges i majoritetens program för 2003 – 2006 som mål att Solnas äldre ska ”.. ges förutsättningar att kunna bo kvar hemma med livskvalitet, om man så önskar. Detta innebär att Solna stad ska verka för att de äldre i Solna ska kunna bevara sin hälsa och livskvalitet. Som ett led i detta arbete har man påpekat att ”ett aktivt liv leder till ett friskare liv”, och detta föranleder Solna stad att fortsätta det viktiga arbetet med att utveckla den ”Öppna verksamheten”.

Utdrag ur Solna stads budget 2006: ”Ett aktivt liv med möjlighet till social samvaro, aktivitet och kontakt med andra leder ofta till ett friskare liv och ökad livskvalitet. Solna stad ska fortsätta det viktiga arbetet med att ytterligare utveckla den öppna verksamheten.”

Solna stad har inom sin äldreomsorg/omsorgsförvaltning sju öppna dagverksamheter för äldre och två dagverksamheter för personer med demenshandikapp där biståndsbeslut behövs. Dagverksamheterna finns på adresser spridda över staden, några lokaliserade till äldre- eller seniorboenden. De öppna dagverksamheterna vänder sig till alla äldre och har ett varierat utbud av aktiviteter och samhällsinformation. Varje verksamhet har en till tre personer anställda som värdar/värdinnor. Verksamheterna hålls samman och administreras av Omsorgsförvaltningens Infocenter Ankaret. Förutom verksamhetschefen är sju personer anställda att driva infocentret och de olika öppna dagverksamheterna. Strategin är dels att behovet av hemtjänst kan skjutas upp genom att erbjuda äldre öppna dagverksamheter i alla närområden, dels att hemtjänsten kan kompletteras med aktiviteter och måltider i dagverksamheterna.

Gunnarbo dagverksamhet i stadsdelen Bagartorp i sin nuvarande form inkluderande lokal och personal beräknas ha en årlig kostnad om 600 tkr.

Stadsdelen Bagartorp i Solna beskrivs av stadens äldreomsorg som ett område med torftig infrastruktur, inklämt mellan stora vägar och järnvägen och med dåliga tvärkommunikationer inom området. Stadsdelen har en åldrande befolkning med många ensamhushåll. Av de boende i området beräknas ca 800 personer vara över 65 år. Många av dessa uppfattas av kommunens äldreomsorg och av primärvården leva ett tämligen isolerat liv i sina lägenheter.

I april 2005 öppnade Solna stad i Gunnarbo befintliga öppna dagverksamhet en måltidsservice alla dagar i veckan. Denna skulle ge de äldre innevånarna i Bagartorp möjlighet att komma tillsammans och där äta en daglig måltid.

Gunnarbogården har sedan tidigare haft olika aktiviteter som det av företagssamma äldre i området sammansatta ”Gunnarborådet” drivit sedan flera år tillbaka. En tradition i Gunnarbogården har länge varit ”tisdagssoppan”, där ett tjugotal personer intagit en gemensam uppskattad måltid bestående av soppa, bröd smör och kaffe. Det fanns alltså en måltidstradition att bygga på för den dagliga måltidsservicen.

Jämsides med att måltider började serveras på Gunnarbo bedrev Solna stad i samråd med landstingets vårdcentral Törnbacken uppsökande verksamhet bland de äldre (65 år och äldre) i området. Både enligt vårdcentralen och äldreomsorgen intog många äldre sina måltider i ensamhet, vilket uppfattades leda till undernäring och passivitet. Den uppsökande verksamheten skulle bidra till att dels ”träffa på” de ensamboende äldre och dels informera om möjligheten att inta sina måltider på Gunnarbogården.

Projektet

Solna stad hade ambitionen att i projektet ”*En smaklig måltid förlänger livet...*” genom måltider som gemensam nämnare i en öppen dagverksamhet, bryta isoleringen i området och skapa nya nätverk för de äldre i stadsdelen. Projektet delfinansieras för det kulturella inslaget av Stockholms läns landstings forskningsprogram ”Kultur i vården och vården som kultur”.

Ur projektansökan till ”*Kultur i vården och vården som kultur*” framgår att Solna stads målsättning var att genom att varje dag erbjuda god mat i trevlig miljö, anpassad till besökarnas kulturella bakgrund, högtider, årstider m.m. förbättra de äldre personernas näringsintag. Måltiderna skulle även bidra till att de äldre i området lockas till andra aktiviteter som erbjuds i dagverksamheten och ge möjlighet att knyta nya kontakter.

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum har i ett par studier¹ om äldres måltider kunnat konstatera att maten och måltiderna är en komplex företeelse. Det har visat sig att inte enbart kostens sammansättning är viktig. Även ensamhet och tristess spelar stor roll för att näringsintaget inte blir tillräckligt. Det är därför av intresse att följa om möjligheten till gemensamma måltider påverkar den enskildes näringsintag och eventuella behov av mindre hjälp i hemmet.

Äldrecentrum vill i denna studie belysa vad erbjudandet av daglig måltid i en öppen verksamhet i närområdet betyder för dem som deltar. Studien ska beskriva i vilken mån de äldre som besökte Gunnarbo och intog sina måltider där, upplevde att detta bidragit till att de äter bättre. Vidare är syftet att beskriva om

¹ Äldrecentrumrapport 2004:5, Doften av stekt falukorv; Äldrecentrumrapport 2006:2, Maten - en serviceinsats

besöken och måltiderna i Gunnarbo även bidragit till deltagande i andra aktiviteter eller gett nya nätverk.

Metod

Studien bygger på observerande besök i verksamheten, intervjuer med deltagare samt med personal. Besöken skedde under tre hela dagar, varav en söndag, under perioden juni – december 2005. Besöken dokumenterades (se bilagor).

Intervjuer med enskilda äldre som besöker verksamheten genomfördes under perioden december 2005 – januari 2006. Luciafirandet och julhelgerna präglade i viss mån verksamheten. Dock pågick även de dagliga rutinerna med måltider och veckovisa aktiviteter jämsides. De intervjuade fick själva anmäla intresse för att delta i undersökningens intervjuer. Intervjuer skedde med de besökare som själva erbjöd sig att bli intervjuade. Genom att jämföra med statistik över besökande kan konstateras att de intervjuade har en representativ spridning av ålder och kön bland dem som regelbundet deltog i måltiderna eller andra aktiviteter på Gunnarbo. Elva personer intervjuades, varav sju kvinnor och fyra män i åldrarna 72 till 89 år. Medelåldern bland männen var 83 år och bland kvinnorna 80 år.

Dessutom baseras studien på intervjuer med personalen i verksamheten, berörda handläggare och enhetschefer och ansvarig personal i Solna. Även distriktsköterskan i områdets vårdcentral och församlingens diakon intervjuades. Intervjuerna med personal och övriga genomfördes som strukturerade samtal eller som strukturerade telefonsamtal.

Ytterligare samtal med matgäster och andra besökande liksom med personalen har pågått vid de femtontal besök i verksamheten som gjorts under hela studieperioden.

VERKSAMHETEN

Gunnarbogården

Gunnarbogårdens öppna dagverksamhet finns i ett flerbostadshyreshus centralt i området Bagartorp i Solna. I närheten, ca 200 meter bort finns ett litet centrum med en matvaruaffär, restaurang och spelbutik och några verksamheter som inte har en direkt kundrelatering. Där finns även busshållplats för buss till Solna centrum och pendeltågsstationen Ulriksdal. Den öppna dagverksamheten Gunnarbogården har funnits i flera år, men med varierande förutsättningar. Verksamheten har funnits på olika adresser i närheten. Ibland har verksamheten haft kommunal personal men det har även funnits perioder då verksamheten klarats enbart av det frivilliga ”*Gunnarborådet*”

Veckans program hänger på väggen i korridoren utanför dörren. Det finns en återkommande aktivitet varje dag, från måndag till fredag; nutidskryss, bingo, kortspel, promenad, skivor till kaffet och filmvisning. Programmet finns även på Solna stads hemsida men är där inte alltid uppdaterat.

Man har även besök av olika typer av aktuell samhällsinformation som t ex. stadens äldreombudsman, Försäkringskassan och biståndshandläggaren. En fredag var distriktssköterskan där och gav influensavaccin.

Lokaler

Den nuvarande lokalen finns på nedre botten i höghusets entréplan Lokalen är tillgänglig för personer med rörelsehinder. Lokalen delades med kommunens hemtjänstgrupp, som hade egna utrymmen vid sidan av dagverksamheten men med gemensam ytterdörr. Lokalen är därför öppen tidigt, eftersom hemtjänstpersonalen öppnar ytterdörren varje morgon när de kommer till jobbet och stänger vid 20.30-tiden på kvällen. Lokalen är därmed nästan alltid tillgänglig för besökare.

För dagverksamheten finns en öppen köksavdelning, där maten värms, kaffet kokas, bröd eller kakor bakas ibland och där diskmaskinen surrar. I sällskapsrummet finns bord med matplats för ca 30 personer. Slutligen finns en liten mindre avdelning bakom en skjutdörr med bekväma men slitna soffor och bord, där kortspel, bingo och andra aktiviteter tilldrar sig. Teven hänger på väggen och ett piano står av utrymmesbrist på tvären vid skjutdörren.

I ett litet rum har fotvårdaren mottagning några gånger i veckan. I ytterligare ett litet utrymme på ca 10 kvm står tre flitigt använda vävstolar och en ram för silkesmålning. Vidare äger behandling med beröringsterapi rum i samma lilla utrymme där vävstolarna står. Ibland sitter fotvårdarens kunder där och väntar på sin tur. I lokalerna finns slutligen en handikappanpassad toalett, där även städattiraljer förvaras. Utrymmena är sammantaget mycket väl utnyttjade. Lokalen får enligt brandmyndigheten ta 50 personer.

Personal

Personalen består av en värdinna som jobbar vardagar, 88 procent av heltid. Vidare finns det en värd som jobbar lördag och söndag och även tisdag då det är ”tisdagssoppa” och gästerna är många. Han har även hand om städningen av lokalerna.

Måltiderna

Maten kommer dagligen från restaurangen i Hallens seniorboende och varmhålls på Gunnarbo i vattenbad. De besökande matgästerna har senast dagen innan från matsedelns fått bestämma vilken rätt de vill ha. Matgästerna droppar in vid elvatiden och alla får sin individuella portion serverad på bricka med smör, bröd, vatten eller måltidsdryck. Kaffet kokas på stället och till kaffet kan man få en bit sockerkaka som bakats på plats. Gunnarbo besöks av i medeltal 12 -15 ätande gäster varje dag. Därutöver kommer mellan fem och tio sporadiska besökare som sitter en stund, pratar, läser tidningen, kanske äter, dricker kaffe, lyssnar på dagens samhälls-information eller underhållning.

Vanligen beställs minst 15 matportioner. Det som inte går åt för dagen, fryses in, så att man alltid kan få sig en måltid, även om man inte har beställt något på förhand.

Därtill kommer de portioner som delas ut av hemtjänstpersonalen. Matlådorna som hemtjänstens bär ut till äldre i området kommer till Gunnarbo samtidigt som maten som är avsedd för dagverksamheten och förses med sallad och dryck av personalen på Gunnarbo.

Besökande gäster

Gunnarbo öppna dagverksamhet besöktes under den period studien pågick vardagar av i medeltal 12 –15 personer, varav tre-fyra personer inte var ätande gäster. Under helgerna var matgästerna färre, sex till åtta personer. Vid ”tisdagssoppa” eller vid andra särskilda aktiviteter som de besökande själva stod för, var besökantalet mellan 30 – 35 personer. Eftersom verksamheten är ”öppen” förekommer ingen registrering av de besökande, utan endast en enkel räkning av antalet personer per dag. Besökarnas ålder varierar mellan 70 – 89 år.

Två tredjedelar av besökarna var kvinnor, även om de manliga besökarna antal ökade i samband med att måltiderna började serveras. Det stora flertalet av gästerna promenerade själva till verksamheten, några tog sig dit med hjälp av rollator eller rullstol. Ett fåtal fick hjälp av hemtjänsten att komma till verksamheten.

Alla personer, med ett undantag, som intervjuades bodde i närområdet med ca fem minuters promenad till Gunnarbo. Några av dem tog sig fram med hjälp av rollator. Tre personer bodde i samma hus och kunde ta hissen ner. En person

bodde 20 minuters väg bort och tog bussen om vädret var dåligt. En person blev körd av personal i rullstol tre gånger i veckan.

Alla intervjuade var ensamstående. Några var ganska nyblivna änkor och änklingar med sorgen efter den avlidne partnern nära i sinnet. Vanligen bodde man kvar i familjens tidigare hem, även om några bytt till en mindre lägenhet inom området. Alla intervjuade, såväl kvinnor som män, hade varit yrkesarbetande.

Ingen av de intervjuade hade hjälp med matlagning av hemtjänst. En person fick sin matlåda hemburen de dagar han inte var på Gunnarbo, han hade även hjälp/tillsyn av hemtjänsten dagligen. En annan person hade hjälp av hemtjänst med städning varannan vecka och en person hade hjälp med städning ordnat på annat sätt. Nästan alla hade son eller dotter eller barnbarn i närheten som kunde bistå dem med ärenden, handling och matlagning om det behövdes. Några av de intervjuade var dock tämligen ensamma i livet.

Ungefär hälften av de intervjuade hade regelbunden kontakt med distriktsläkaren i området. Distriktssköterskan var välkänd för alla. Ingen sade sig ha regelrätt hemsjukvård för tillfället, också om det är svårt för den enskilde att skilja på vad som är distriktssköterskans besök och vad som betraktas som hemsjukvård. Flera hade dock olika diagnoser som diabetes, njursjukdom och olika typer av hjärtbesvär och även restillstånd efter knä- och höftledsoperationer, amputation och hjärtoperationer.

Nästan alla av de intervjuade hade en någorlunda aktuell kontakt med en tandläkare. Att gå till tandläkaren var dock så dyrt så det krävdes noggrant sparande och genomtänkt penningplanering, även om det statliga tandvårdsstödet för dyra behandlingar utnyttjades.

Hur har information om projektets måltidsservice nått de intervjuade?

Hälften av de intervjuade hade i flera år deltagit i eller medverkat till verksamheten i Gunnarbo eller kände till verksamheten sedan tidigare år. De behövde ingen särskild information om den nystartade måltidsservicen. Den av projektet *"En god måltid förlänger livet..."* initierade matserveringen var en välkommen fortsättning på de tidigare aktiviteterna. En av de intervjuade uppgav att hon hade blivit uppmanad av distriktssköterskan att gå till verksamheten för att delta i måltiderna, en person av fotvården, en person av sin granne och en person gick iväg på grund av den information hon fick med anledning av kommunens uppsökande verksamhet. De intervjuade tillfrågades också om projektets syfte att måltiderna skulle ha en särskild kulturell inriktning varit viktigt för dem. Ingen hade dock lagt märke till den delen av projektet.

Varför delta i måltiderna?

Det stora flertalet av de intervjuade, och även andra gäster som uttalade sig under besöken, valde att äta på Gunnarbo för sällskaps skull. Men även för att det var praktiskt och bekvämt. Hälften av de intervjuade åt på Gunnarbo alla dagar i veckan, tre åt tämligen sällan och då ofta "tisdagssoppa". Tre personer åt tre–fyra gånger i veckan och då gärna även lördag och/eller söndag. Den mest omtyckta maten var fisk i alla variationer. Köttet i köträtterna kunde ibland vara segt och de vegetariska rätterna var inte aktuella. En man lovsjög paltbröd och fläsk, som han trodde inte längre fanns på någon matsedel. Om portionen var för stor kunde man ta andra hälften med sig hem, och äta när man vill och orkar.

På frågan om vad/var man skulle äta om inte Gunnarbo fanns, blev svaret en huvudskakning av dem som åt varje dag. Det gick inte att beskriva i ord, alternativet gick inte att uttala. Alla trodde väl att de skulle laga något själva hemma ett litet tag till; i avvaktan på att krafterna tröt så man inte längre orkade laga sin mat. Två personer menade att måltiderna på Gunnarbo var deras räddning, annars visste de inte hur de skulle klara sig. Att laga mat själv skulle bli dyrare och inte så bra, menade en av intervjupersonerna. Av dem som åt sporadiskt var det viktigt att kunna fortsätta att laga mat i sitt eget kök. Det var dock minst lika viktigt att kunna ta sin dagliga runda till Gunnarbo.

Alla tyckte att Gunnarbo förutom måltiderna även i övrigt var viktigt i alla dess delar. Musikstunder, kortspel, bingo, samhällsinformation var lika viktiga. Även om alla inte spelade kort eller bingo så fanns det ändå liv och rörelse att få ta del av de dagarna. Det absolut viktigaste var dock kaffe och prat.

Måltiden och den enskildes kostnader

De som åt regelbundet upplevde inte att det blev för dyrt att äta på Gunnarbo, trots att kostnaden för den som åt alla dagar kunde stiga upp till 1 300 kr/mån. Detta belopp motsvarar vad Konsumentverket beräknat ska räcka till råvaror för månadens alla måltider för personer över 61 år, alltså inte bara till lunchen. Måltiden kostar 42 kronor eller 45 kronor med kaffe. Några av de intervjuade ville även kunna laga sin mat hemma, och då blev det för dyrt att också äta på Gunnarbo. Någon ansåg att det skulle bli ännu dyrare om man åt ute på någon annan matservering. En person menade att man på Gunnarbo fick betala medelmåttligt pris för medelmåttlig mat. Några personer menade att de inte hade råd att mer än i undantagsfall äta på Gunnarbo.

Kommunen betalar mot faktura enligt överenskommelse till företaget som levererar maten. En viss liten subvention av måltidskostnaden för gästerna kan det bli, enligt verksamhetsledaren. Den enskilde besökaren betalar kontant varje dag. Det betyder kontanthantering i kassan varje dag och leder till visst merarbete för personalen. De intervjuade personerna kunde angående sin uppfattning om kostnader för måltiden delas in i tre grupper

1. De som åt alla dagar och inte tyckte det var för dyrt.

Några av damerna motiverade sitt svar med att *”Äter jag här behöver jag inte handla, inte bära hem varorna, inte laga maten, inte spara rester som jag sedan ändå slänger och inte diska, och inte blir det så bra det jag lagar hemma som det jag får här”*. I denna grupp fanns de som menade att måltiden på Gunnarbo var deras räddning och som bidrog till att de såg med tillförsikt på framtiden. Hit kanske man även ska räkna de personer som menade att det skulle bli ännu dyrare att äta någon annanstans.

2. De som inte kunde äta för att måltiden blev för dyr.

Det fanns även personer som ansåg sig inte ha råd att äta på Gunnarbo för då räcker pensionen inte till för att handla hem någon mat överhuvudtaget. *”Men det är skönt att bara kunna sitta med här.”*

3. De som gärna ville fortsätta att även laga sin mat i hemmet

Det fanns även personer som gärna åt någon gång på Gunnarbo och där priset inte spelade så stor roll, men man ville även fortsätta och laga mat i sitt eget hem.

Det var inte så enkelt för intervjupersonerna att räkna på kostnaderna för de matvaror man handlar hem utöver den mat man åt på Gunnarbo. Det skiftade beroende på hur mycket man hade att spendera. De uppgifter man kom fram till under intervjuerna varierade mellan 600 – 1500 kronor i månaden. Mestadels handlades matvarorna i Solna centrum. I affären i det lilla centrumet handlade man bara i yttersta nödfall, mjölk eller något man glömt.

Sagt om Gunnarbo dagverksamhet med måltidsservice

Det rådde knappast någon tvekan om hur populärt stället var. Alla uttalade önskemål om att verksamheten inklusive måltider och den nuvarande personalen ska få vara kvar. Några citat från intervjuerna med besökarna:

”Den har gjort oss så gott”

”Detta är min enda framtid”

”Jag vet inte hur det annars skulle gå”

”Vi hittar på nya aktiviteter och håller liv i de gamla”

”Nu har även gubbarna hittat hit”

Att man lätt kan ta sig in i lokalerna med rullstol betydde att många i området kunde ta sig dit, äta, men även ta del av samhällsservice och muntrationer som man på grund av otillgängliga lokaler annars är utestängd ifrån. Man har även från Gunnarborådets sida önskemål för framtiden att få utnyttja de delar av lokalen som nu används till annan verksamhet. Då kunde man få plats för en dator, så gästerna kunde betala sina räkningar och *”surfa på nätet”* för att få fram tidtabeller, telefonnummer och samhällsinformation.

NÄROMRÅDET

Uppsökande verksamhet

Kommunen kontaktade våren 2005 personer över 65 år och ensamboende i området. Av 337 utskickade brev besvarades 96. Av dem ville 29 ha hembesök. Resten ville enbart ha informationsmaterial. Några av dem som fått hembesök eller som senare blev uppringda deltar numera regelbundet i måltider och andra aktiviteter på Gunnarbo.

Äldreombudsmannen har besökt Gunnarbo och kunde då lämna information om äldreomsorg i allmänhet och i Solna i synnerhet och även svara på besökarnas frågor. Äldreombudsmannen anser att Gunnarbo är ett viktigt komplement för de äldre som ännu inte är i behov av hjälp i sitt hem. Även för dem som har hemtjänst men som kan ta sig till dagverksamheten för måltider och aktiviteter är Gunnarbo en viktig resurs.

Även heminstruktören för syn- och hörselskadade besöker Gunnarbo regelbundet och kan då ge råd om hur man förfar för att komma till rätta med syn- och hörselproblem. Hon kan även hjälpa till med brister i och krångel med hjälpmedel.

Församlingens verksamhet

Församlingens diakon har länge varit verksam i området och sedan tidigare haft samtals-grupper och studiecirkel i Gunnarbo. Lokalens tillgänglighet har inneburit att det varit enklare för deltagarna att komma till dagverksamheten i Gunnarbo än till församlingens egna lokaler. Måltidsverksamheten har medfört att flera har deltagit i samtalsgrupper som t.ex. ”Frågor som berör” eller ”Samtal i sorg och saknad”. Det har även varit bra att till ensamma äldre i området kunna rekommendera Gunnarbo som ett alternativ. Gunnarbo upplevs som ett ställe som ger livskvalitet och där man blir respekterad som den man är.

Hemtjänst

Kommunens egen hemtjänst Humaniora har haft sin personallokal i samma lokal som Gunnarbo. En viss kontakt har uppstått i det vardagliga arbetet. En av hemtjänstens rullstolsburna äldre blir tre i veckan skjutsade till Gunnarbo, där han äter och/eller deltar i någon aktivitet. De äldre i området som har beslutat om matlåda får denna i ordningsställd via matserveringen i Gunnarbo och som hemtjänstpersonalen bär ut. En bieffekt av de gemensamma lokalerna är att både hemtjänstpersonal och de äldre får en liten inblick i varandras vardag.

Verksamhetschefen för hemtjänsten menar att det inte går att veta om verksamheten på Gunnarbo bidragit till färre antal äldre får hemtjänst eller om att de som får hjälp får mindre hjälp på grund av att man kan äta på Gunnarbo matservering.

Biståndshandläggning

Biståndshandläggaren säger sig inte varit med vid planering av måltidserveringen i Gunnarbo, däremot väl medveten om att den skulle bli av. Verksamheten är mycket positiv för de boende i området och de som ansöker om att få transporthjälp att ta sig dit har fått det, om det finns rimlig möjlighet till det. De flesta som ansöker om hemtjänst i sitt hem är så skröpliga att det inte går att rekommendera Gunnarbo och dess matservice som alternativ. I många fall har anhöriga fått rekommendationen att uppmana sin äldre släkting att besöka Gunnarbo. Det är ännu för tidigt att efter tio månader dra några slutsatser om ärendeantalet minskat i området. Däremot har den information biståndshandläggaren kunnat lämna vid informationsmöte med besökarna på Gunnarbo bidragit till att de äldre i området känner till vad kommunens äldreomsorg kan erbjuda.

Hälso- och sjukvård

Vårdcentralen har varit aktiv i planeringen av att skapa måltidsservice i Gunnarbo dagverksamhet. Distriktssköterskan har ofta ärende till patienter i husen i omgivningen. Där bor många äldre och många av dem har hemsjukvårdsinsatser. Det händer att även Gunnarbogården får ett besök. Många av de äldre patienterna har av distriktssköterskan fått uppmaningen att besöka Gunnarbo och delta i måltiderna där. Distriktssköterskan tycker också att det är tryggt att veta att personalen och de övriga besökarna på Gunnarbo håller ett öga på de mest sköra av distriktssköterskans patienter. Om någon av de äldre patienterna inte svarar i telefon hemma kan man höra sig för på Gunnarbo eller hos hemtjänstpersonalen. Redan efter de tio månader som gått sedan måltidsservicen började känner distriktssköterskan till ett antal personer som är mycket piggare tack vare de måltider de intar på Gunnarbo.

TVÅ KULTURER GER EN HELHET

Kommunal måltidsservice

Kommunens målsättning var att med god husmanskost och med hänsyn tagen till helger och olika typer av kulturella bakgrunder skapa en möjlighet för de äldre att äta, trivas och känna sig som hemma.

Det gick inte riktigt som planerat. Den krögare som i planeringsstadiet skulle leverera de önskade måltiderna fick ”administrativa” förhinder att driva sin restaurang. Fyra månader efter att måltidsservicen kommit i gång fick man byta till en leverantör med ett mera traditionellt måltidsutbud. Tack vare stor smidighet från personalens sida gick ändå bytet till sedvanliga lunchrestaurang-måltider tämligen väl.

Tio till tolv gäster äter regelbundet och dagligen. Vid ett av de runda borden sitter man och väntar in varandra för att sedan äta samtidigt och tillsammans. Där har alla sin egen servettring och linneservett. Vid de andra borden är sittordningen lite mera beroende av vem som råkar komma, eller komma först. Nykomlingar introduceras så att en av de mera vana gästerna fungerar som ”fadder”.

Eftersom alla får sin måltid serverad på bricka, kan man inte säga att det är fråga om ”*som hemma*”. Det är mera fråga om invanda förhållanden, där alla vet hur det fungerar och personalen känner alla. Alla får ett glatt ”god morgon”, ett hej eller en klapp på axeln. Gästerna har sinsemellan en mycket glad och vänlig jargong och ibland skallar ropen och skratten högt och glatt.

De besökande äter ”dagens rätt” som enligt matsedeln ofta är en fisk- och en köträtt. De flesta tycker att fiskrätterna är goda eller går an, medan köträtterna inte alltid är så lyckade. Salladen görs på plats och har ofta lite sting, med lite annorlunda ingredienser än vanlig grönsallad och gurka. Salladen kan innehålla t ex. äpplen, lök eller bulgur.

Eftersom man äter i glada vänners lag så verkar det som även de mera mediokra maträtterna ändå smakar. Även de som inte äter så regelbundet blir snabbt en del av ”*matgänget*” vid de tillfällen de deltar i måltiderna. De matgäster som har för vana att komma varje dag ringer och berättar om man någon dag fått förhinder. Bor man i huset och inte kan gå ner på grund av tillfällig sjukdom kan man få sin matlåda uppskickad.

Lördagar och söndagar har sina trogna matgäster. Även om gästerna är färre under helgerna, är måltiden och besöket viktigt för dem som kommer. ”*På helgerna känner man sig dubbelt ensam, vardagarna fylls ofta av diverse inplanerade läkarbesök eller andra ärenden, men på helgen strömmar tomheten över en, då är det bra att få gå hit.*”

Tisdagssoppan är en upplevelse, då 25 – 30 personer äter soppa, sallad och bröd. Då verkar luften ta slut i lokalen men snacket fortsätter. Rullstolar, rullatorer, kryckor och käppar samsas med brickor, sopptallrikar och kaffekoppar.

Engagerade besökare och frivilliga insatser

Jämsides med måltidsservicen och ”kommunalt” planerade veckovisa regelbundet återkommande program, fortgår den verksamhet som de energiska medlemmarna i ”Gunnarborådet” och de andra veteranerna arrangerar.

Fredagens filmförevisning sköts alltid av en av de besökande herrarna, liksom musik till kaffet på torsdagar. Det var ”rådet” som dekorerade lokalen till jul och även de som plockade bort grejorna när julen var över. I den mycket lilla vävsalen (världens minsta?) vävde damerna och man ordnade lotterier och andra aktiviteter. Varje kväll vid sextiden samlas sex – åtta personer av ”Gunnarbobogänget” för att ta sig en promenad runt området!

Men det förekom även mera spontana aktiviteter. Några exempel på sådana var Luciafirandet som förutom de sedvanliga gulligt sjungande skolklasserna på eftermiddagen, även innehöll en samling med lussekaffe med musik på Lucia-dagens eftermiddag kl. 17.00. Detta så att ingen behövde känna sig ensam en luciakväll. Julen avslutades med en grötafton med ett fyrtiotal anmälda. Dessa aktiviteter genomfördes helt på ”egen hand” och på eget initiativ och visar omtanke och socialt engagemang. Arrangemangen är efterfrågade och man vet att man bör anmäla sig i god tid, för att få plats. Genom att lokalen står till förfogande utan stora åtgärder gick det enkelt att ordna.

Man har även regelbundet återkommande program såsom te med musik någon söndag i månaden och en något festligare måltid en söndag, surströmmings-skiva när den tiden kommer. När aktiviteterna är över återställs lokalen med gemensamma krafter så att den står redo för nästa dags måltider.

I dessa lokaler stod teven aldrig på. Den hängde tyst på väggen och användes endast för filmvisning på fredagseftermiddagarna.

Vad är kultur?

Projektet var delfinansierat av landstingets Kultur i vården, med en ambition att på olika sätt uppmärksamma måltidens kulturella betydelse. I Gunnarbo dagverksamhet kan man urskilja två olika *verksamheter* eller *kulturer*. Dessa båda verksamheter synes trivas väl tillsammans och är i mycket hög utsträckning beroende av varandra.

1. Den ”offentliga”, projektet med av kommunen arrangerade måltidsverksamheten med målsättning att äldre i området ska lockas att äta en god och näringsriktig måltid under kulturella och trevliga former.
2. Den av ”Gunnarborådet” med flera utövade ”frivilliga” verksamheten som sköts med stort engagemang, avsevärd entusiasm och kontinuitet.

De två verksamheterna – den offentliga och den frivilliga - var mycket beroende av varandra för fortsatt överlevnad. Måltiderna har dragit in flera personer till verksamheten och antalet besökande herrar har ökat. Dessa kunde nu sitta och småprata efter maten medan de väntade på dagens program. Måltiderna har gjort att *"karlarna kommer och stannar"* som en av damerna uttryckte sig. Några av damerna kanske vävde och herrarna pratade och så förenades alla i måltiden med åtföljande aktivitet. *"Gunnarborådet"* och de övriga besökarna har fått fortsätta sina egna aktiviteter utan inblandning av personalen eller "kommunen". Det fanns ingen tvist om vem som hade mandat att bestämma hur lokalen och verksamheten skulle användas. Respekten för varandras verksamhet var ömsesidig.

Personalen på Gunnarbo verkar ha hittat den rätta tonen. Lugnt, glatt och engagerat sköter de sina sysslor, med ett vänligt välkomnade till alla. Man möts på lika villkor och förtroendet är ömsesidigt. Verksamheten uppmuntrar inte till vårdberoende utan till aktivitet och deltagande. Nya besökande tas väl omhand, och som värdinnan uttrycker det *"här är man inte ny många timmar"* – man dras snabbt in i gemenskapen.

Solna stad hade hög ambition att genom måltidsservice med kulturella inslag locka även personer som sällan besöker denna typ av verksamhet. Projektet som måltidsservice har lyckats väl vad beträffar ätande gäster. Lokalen är knappast anpassad att ta in flera ätande gäster. Men också besökartätheten för övrigt kan bedömas som tillfredsställande.

Enligt projektbeskrivningen skulle maten vara anpassad till den äldre befolkningens närings- och nutritionsbehov. Vad det betyder i praktiken är svårt att specificera. Det som på Gunnarbo verkar viktigast är att gästerna äter regelbundet, mindre viktigt om maten är anpassad till äldres behov. Om de äldres hälsotillstånd förbättrats såsom projektbeskrivningen förutsätter går inte att svara på, bara antas, däremot torde alla besökare på Gunnarbo inklusive personal och distriktssköterska, instämma i att de besökandes livskvalitet ökat. Verksamheten har givit de besökande *"nya"* personer att säga hej till på gatan och kanske någon att ringa till för att göra följe på utflykten eller promenaden.

Att projektet beträffande måltidsservice lyckats verkar bero på följande fyra faktorer:

1. Gunnarbogården har fått behålla sin karaktär av "allaktivitetsgård"
De aktiva besökarna har fortsatt fått rå om "sin" gård, utveckla egna och nya aktiviteter och anpassa dem till de kommunalt engagerade programmen.

2. Personalens vänliga, men ickevårdande attityd
Personalen har ett respektfullt förhållningssätt till gästerna.

3. De generösa öppettiderna, alla dagar från morgon till kväll
Att som besökare veta att lokalen Gunnarbogården är tillgänglig nästan vilken tid på dagen som helst ger trygghet.

4. Att måltiderna serveras veckans alla dagar

PROJEKTETS RESULTAT

Kostnad för kommunen

Stadens kostnad för att driva verksamheten en månad är drygt 50 000 kr, vilket gör 1 650 kr/dag. Om 15 personer per dag äter sin lunch på Gunnarbo blir kostnaden per besök 110 kr (övriga personers som ”bara” deltar i dagcentrets övriga aktiviteter oräknade). Detta kan jämföras med vad en hemtjänststimme kostar Solna stad, 275 kr/tim.

Av dem som intervjuades var det några som skulle ha behövt hemtjänst och hjälp med maten om de inte kunnat gå till Gunnarbo för att äta. Distriktssköterskan menade att minst fem personer har piggnat till och fått en bättre hälsa under perioden som måltidsservicen pågått. För det antal personer som får sitt behov av hemtjänst uppskjuten på ett angenämt sätt innebär det en vinst i livskvalitet.

Att enkelt översätta detta i minskad hemtjänstkostnad för Solna stad är inte möjligt. Om kostnaden för dagverksamheten skulle ”bära sig” genom minskad hemtjänstkostnad krävs att exempelvis 15 personer får sin hemtjänst (räknat på 5,5 timmar per vecka) senarelagd ett halvår. Det är sannolikt en inte helt realistisk kalkyl.

En hälsoekonomisk bedömning bör dock också ta hänsyn till möjliga vinster genom minskad hälso- och sjukvårdskonsumtion, samt vunna år med bättre hälsa och välbefinnande.

Vilka kommer inte till verksamheten?

Både församlingen, vårdcentralen och äldreombudsmannen rekommenderar äldre och deras anhöriga att göra ett besök på Gunnarbo. Även ”mun mot mun-metoden” och ryktesvägen verkar fungera som rekryteringsform.

Inom ramen för studien går inte att utforska vilka personer som kanske borde, men som inte kommit till Gunnarbo, för daglig måltid och stimulans. Gästerna på Gunnarbo är vanliga svenska pensionärer, födda i olika delar av landet, men som bosatt sig i Bagartorp för att där fanns arbete och bostad. Ännu har inte de ”nya” pensionärerna med invandrarbakgrund hittat till Gunnarbo, kanske för att de inte finns i området, kanske för att de är för unga.

Problemet att ta sig till Gunnarbogården kvarstår för de äldre som bor för långt ifrån, i den backiga terrängen i Bagartorp eller på andra sidan av järnvägen. Vägen är för lång och ojäm, det blir vid dåligt före ett alltför riskfyllt företag att ta sig till Gunnarbo. Distriktssköterskan menar att många äldre i den delen av Bagartorp skulle må bra av att få äta och trivas på Gunnarbo.

Hemtjänsten i området bär ut mellan 10 – 15 matlådor till äldre i området varje dag. Något förvånade är att inte hemtjänsten i högre grad utnyttjar möjligheten att hjälpa någon av de äldre i närheten att ta sig till lokalen för att äta sin matlåda där och kanske lyssna på musik eller ta del av den underhållning som så ofta erbjuds. En enkel och framåtsträvande planering vore att någon av de äldre som får sin matlåda hemburen, i stället en gång i veckan eller någon gång i månaden får hjälp att ta sig till Gunnarbo. På så sätt skulle den politiska ambitionen med de öppna dagverksamheterna få ytterligare en dimension och stadens äldreomsorg fungera som en helhet. *”Ett aktivt liv med möjlighet till social samvaro, aktivitet och kontakt med andra leder ofta till ett friskare liv och ökad livskvalitet. Solna stad ska fortsätta det viktiga arbetet med att ytterligare utveckla den öppna verksamheten”* - ur Budget 2006

En smaklig måltid förlänger livet?

Syftet med projektet och med denna studie var att beskriva i vilken mån de äldre som besökte Gunnarbo och intog sina måltider där, upplevde att detta bidragit till att de äter bättre och om besöken där även bidragit till att ge andra aktiviteter och nya nätverk.

Att måltiderna inte blev hemlagade och åldersanpassade, något som ingick i projektets planering, verkar inte spela någon större roll för matgästerna. Knapptast kan man heller kalla verksamheten hemlik eller anse att de måltidskulturella inslagen spelat någon egentlig roll för gästernas matvanor. Det är dock helt klart att för de cirka tjugo personer som äter regelbundet har verksamheten betytt att de fått ett måltidsintag med kontinuitet. De har därutöver fått tillfälle till samtal, glädje och stimulans som så ofta saknas i det ensamma egna hemmet. Verksamheten har gett de besökande *”nya”* personer att säga hej till på gatan och kanske någon att ringa till för att göra följe på utflykten eller promenaden.

Cirka 400 personer i området kan beräknas ha besökt Gunnarbogården någon gång under perioden måltidsservicen pågått. Det skulle innebära att ett stort antal av den tilltänkta målgruppen någon gång mellan april 2005 och februari 2006 besökt Gunnarbo vilket kan anses som ett gott resultat.

Maten och måltiden är för oss alla en nödvändighet, men är även förknippad med fest och glädje. I det vardagliga livet äter vi för att överleva. Men också våra viktigaste riter och kulturella företeelser förknippas med måltider, tänk på företeelser såsom bröllopstårta, begravningskaffe eller surströmmingsfest. Med måltider visar vi att vi *”bryr oss”*, allt kan uttryckas med måltider.

De kulturella inslagen i måltiderna på Gunnarbo blev inte av det slag som skissades i projektansökan. Dock skapade verksamheten sin egen kultur i samband med måltiderna. Den öppna dagverksamheten med måltidsservice gav även den övriga verksamheten kontinuitet. De frivilliga arbetsinsatserna kompletterade väl de ritualer och den trygghet de regelbundet serverade måltiderna innebar.

Tillsammans gav det en mötesplats – och med sin egen inbyggda kultur.

Projektets höga ambition som framgår av namnet ”En smaklig måltid förlänger livet...” går knappast att utvärdera inom ramen för denna studie. Men det går att garantera att de som besöker Gunnarbo och äter och umgås där har väldigt mycket roligare medan livet pågår.

oooooooo

Efter att studiens avslutats har beslut fattats om att verksamheten ska ”permaneras” och fortsätta med den regelbundna måltidsservicen. Hemtjänstpersonalen har flyttat till en lokal på annan adress, och därmed har ytterligare ett utrymme i lokalen blivit tillgängligt för verksamheten. Måltiderna kommer numera från en annan utförare, med bättre anpassad och ”godare” mat.

Ytterligare en öppen dagverksamhet öppnas i slutet av maj 2006 i ett närbeläget kvarter, där erfarenheterna och kunskaperna från Gunnarbo tas i anspråk.

BILAGA

Gunnarbo, besök fredagen den 3 juni 2005

Fredagen är en råkall och otrevlig sommardag.

Jag kommer till Gunnarbo strax före klockan elva. Vårdinnan är på plats. Vi ojar oss över vädret, och hon bjuder på kaffe ur termos. Det är hett och starkt. Ingen av gästerna har ännu kommit. Vårdinnan tror att det beror delvis på kylan, delvis på att det idag är filmvisning eftersom det är fredag. Man kommer då lite senare och så är man kvar till filmvisningens som utannonserats till klockan ett.

Vårdinnan Birgitta gör i ordning de ca 8 – 12 matlådor som kommer med transporten från restaurangen varje dag och som ska delas ut av hemtjänstpersonalen. Just denna dag glömde chauffören att lämna såsen – ”vi pratar för mycket”, så han fick ta en ny tur till Gunnarbo.

Matlådorna är klara från restaurangen men vårdinnan kompletterar med sallad och ev. dryck till varje matlåda. Matlådorna bärs sedan ut av hemtjänsten, som har sin lokal i samma utrymmen som kvartersgården, till dem som inte kan komma till Gunnarbo för att äta.

Lokalen är välstädd och prydlig. Tidningar såsom City, Hänt Extra och gårdagens Aftonblad ligger framme. Hemtjänstpersonal vandrar ut och in till sin lokal.

Så småningom, framemot klockan halv tolv, kommer några personer. Hälsar vänligt på varandra, sätter sig på, som man kan anta, den ”vanliga” platsen och ser sig omkring. En dam har något bekymmer med en enkät hon fått att besvara och vet inte vart hon ska skicka den. En man beklagar sig för att förgäves ha väntat på hemtjänsten hela morgonen men ingen har kommit. Nu gick han hit för han är hungrig. En annan man blir hitskjutsad i rullstol av hemtjänstpersonal. Man kommer överens med honom och vårdinnan om vilken tid han ska hämtas och säger klockslaget högt så att det inte blir samma missförstånd som någon gång tidigare.

Nu får alla sin måltid serverad på bricka. Gästerna talar om vilken maträtt man önskar och så gör vårdinnan i ordning en tallrik som hon värmer i mikron. Sallad, smör bröd och dryck efter önskemål läggs direkt på brickan. Det blir så småningom åtta matgäster och några som kommer men som inte äter, utan bara sitter med och pratar. Alla äter i sin egen takt. Några av gästerna har en egen tygservett, men just denna dag har vårdinnan glömt dem hemma efter tvätt. Man får önska vad man vill dricka och får sitt glas med lingondricka eller vatten i glas på bordet.

Det ser mera ut som om man åt på en trevlig lunchrestaurang med var sin bricka än en gemensam måltid. Vårdinnan går runt och frågar hur det smakar, om man vill ha påfyllning och hur man mår annars. Någon får en klapp på ax-

eln, någon en smekning på kinden. Stämningen är lugn och små skämt ringlar sig mellan borden

Rutinen är att var och en dagen innan fått kryssa för vilken rätt de vill äta följande dag. Det finns ofta en fisk- och en köttträtt på menyn. Ibland finns det utrymme för att ändra sig, om man hellre vill ha den goda fisken istället för köttgrytan man beställt. Som en herre uttrycker sig ”Det finns bara goda rätter, det är så svårt att välja”. Maten med kaffe kostar 42 kronor/gång. Mat som blir över fryses in och säljs sedan till ett förmånligt pris, 30 kronor/portion för enbart varmrätten. De flesta betalar per gång, några mot räkning. Det blir en penninghantering och en del spring på banken, vilket inte är så trevligt.

Det finns ett visst samarbete med hemtjänsten om någon inte visat sig på ett par dagar.

Information om verksamheten finns bl. a. på vårdcentralen. Man har också inbjudit till en ”nybörjardag” för att visa upp sig, och den som är ängslig, kan sitta en stund utan att äta. ”Tisdagssoppan” fortsätter och är lika populär som tidigare. Tisdagssoppan är ett begrep som funnits länge och är ursprunget till att hela Gunnarbotanken. Tisdag och lördag-söndag finns en ”kille” Elias som har ansvar för verksamheten.

Så småningom, när klockan närmar sig ett, söker sig besökarna till stolar och soffor runt teven. Det är äldre svenska filmer som värdinnan spelat in som ska visas. En av gästerna ansvarar för visningen. Värdinnan ska gå till banken och jag söker mig till pendeltågsstationen, känner mig glad i kylan.

Gunnarbo, besök tisdagen den 25 oktober 2005

Ute är vädret trist och gråkallt. Klockan är tio på förmiddagen och inne i Gunnarbos lokaler brinner värmeljus på alla bord. I lokalens ”myshörna” spelar nio personer bingo. I köket står både Birgitta och Elias och ställer i ordning för dagens soppa. Tradition med ”tisdagssoppa” har upprätthållits under en längre tid.

Birgitta och Elias gör i ordning matlådorna som hemtjänstpersonalen sedan tar med sig. Elias gör sallad; rödlök, äpple och citron. Maten kommer i färdiga matlådor från restaurangen i Hallens servicehus. I dag finns det mandelfisk och currykyckling att välja emellan. De äldre har kryssat i vad de vill ha. Elias lägger dricka, sallad och en matlåda i plastpåse och bär in påsarna till personalen i samma lokal.

Birgitta och Elias dukar fram de vackra tallrikar som inköpts på loppis. Det finns även vackra te- och kaffekoppar, så intrycket blir lite mindre institutionslikt. På borden står en blombukett med tack till personalen för salladsaftonen och en blommande röd cyklamen som en av de besökande herrarna köpt för att den var så vacker.

Soppan står och puttrar på spisen i en stor kastrull. Idag är det köttssoppa. Ost, smör och bröd och saft eller vatten hör till. Det finns även dagens rätter, fisk och kyckling, som varmhålls i vattenbad. Framemot elvatiden flyttar bingo-spelarna över till matborden och det kommer in flera matgäster. Några har ”reserverade” platser och de sätter sig där självklart och samtalar lågmält. En man rullar in med en stor rullstol och sitter sedan vid ett av borden och broderar jullöpare som ska säljas vid julbasaren. Alla hälsar på varandra och skojar friskt. Det blir slutligen 24 matgäster. De flesta äter soppa men även de andra maträtterna går åt. Gästerna tar själva sin bricka och smör, bröd och ost från disken och får sin soppa serverad på tallriken och bär sedan bort allt till sitt bord. Den som behöver får hjälp av personalen att bära. Vid ett av borden börjar man inte äta förrän alla som brukar sitta vid bordet har kommit. Några av stamgästerna har egen servett med individuella servettringar. Birgitta springer upp med matlåda till en person som inte orkar komma ner. Det är rätt trångt och stökigt i lokalen, men stämningen är glad och vänlig.

Framemot kl. 13 kommer prästen och diakonen som ska hålla i eftermiddagens diskussion. Också de äter sopplunchen innan de börjar sitt tisdagsprogram ”Frågor som berör”. Diskussionen denna tisdag har ämnet ”Dopet förr och nu”. De gäster som inte ska delta ropar hej, hej och tar sina ytterkläder och käppar och kryckor och går. En man som ska gå till tandläkaren får hjälp att fråga efter tandvård för äldre. Det blir sju personer som stannar och diskuterar livsfrågor.

Birgitta och Elias diskar och städar undan. Luften är tung i den lilla lokalen.

Veckan program hänger på väggen i korridoren utanför dörren. Det finns en återkommande aktivitet varje dag, från måndag till fredag; nutidskryss, bingo, kortspel, promenad, skivor till kaffet och filmvisning. Programmet finns även på Solna stads hemsida men är inte alltid uppdaterat.

Man har haft även besök av olika typer av aktuell samhällsinformation t ex. Försäkringskassan, äldreombudsmannen och en fredag var distriktssköterskan där och gav influensavaccin.

De frivilliga i pensionärsrådet som drivit och driver stället, visar sina aktiviteter. I ett litet rum finns tre vävstolar och ett sidenmåleri. Trångt, anser damerna. De skulle gärna vilja utöka utrymmet för sina aktiviteter. Gärna vill de ha en dator uppställd, så de äldre kunde lära sig de enklaste åtgärderna som att söka efter adresser eller betala räkningar och surfa på nätet.

Det finns en liten grupp äldre som har kommit överens om att promenera tillsammans varje kväll på initiativ av de frivilliga. De planerar även för andra aktiviteter så som studiebesök, som sällan blir av om man inte gör det i grupp.

Gunnarbo, besök andra söndagen i advent, 4 december 2005

Inne på Gunnarbo brinner ljus på alla bord. Adventsljusen är tända. Adventsljusstakar lyser i fönstren ut mot den blygrå kalla himlen.

Detta är en vanlig söndag utan särskilt program. Ingen musik eller annan utanonsrerad aktivitet. Tre damer sitter runt ett bord och äter under stor koncentration. Det är slottsstek på menyn och den är ”god men seg, svårtuggad”. Två av damerna har haft en stroke och har svårt att använda ena handen. Elias hjälper dem att skära köttet. De pratar inte så mycket, ätandet tar all uppmärksamhet.

De tycker att det är så bra att de kan gå hit och äta, säger de vid pratstund vid kaffet. *”Man har ett program, att ta på sig kläderna och gå iväg, äta och sitta och titta lite och sedan gå hem igen. Då har det gått ett par timmer av den långa söndagen”*. En av damernas son kommer och hämtar henne, så hon hinner inte dricka kaffe. Hon tror att de ska till ”landet” men sonen säger att de ska gå på julbasar.

En man blir körd hit i sin rullstol av hemtjänstpersonalen. Det är mycket dåligt före för rullstolar idag, halt och blött och vägen är lång. Han blir skjutsad hit tre gånger i veckan. Ett ben är amputerat och han ser så dåligt så att han inte orkar läsa tidningen hemma och är glad att komma hit och prata med lite folk.

Det blir sammanlagt åtta personer, varav tre sitter i rullstol, som äter sin mat på Gunnarbo denna högst vanliga dystra söndag i advent. Elias som har hand om den helgöppna verksamheten känner dem alla och vet att för flera av dem som kommer är Gunnarbo en god terapi som lyft dem ur oföretagsamhet och tristess. Vid tvåtiden på eftermiddagen släcker Elias ljusen och börjar städa lokalen.